

Stanisław Dziekoński

Wychowanie jako zadanie szkolnej lekcji religii katolickiej

Studia Katechetyczne 7, 149-165

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wychowanie jako zadanie szkolnej lekcji religii katolickiej

W dyskusjach dotyczących polskiej szkoły od lat powraca temat wychowania. Wiele uwagi poświęcono przygotowaniu programów wychowawczych szkoły, przy czym nie były to jedynie teoretyczne rozważania, ale działania, które znalazły swój konkretny wyraz w praktyce¹. Opracowanie i realizację programów wychowawczych powierzono nauczycielom, silnie eksponując, że ich praca nie może ograniczać się jedynie do wymiaru dydaktycznego, ale ma mieć charakter wychowawczy. Wychowanie szkolne – wyjaśniano w materiałach Ministerstwa Edukacji Narodowej – do jakiego zobowiązany jest nauczyciel, winno być mądrym towarzyszeniem uczniowi na drodze jego pełnego rozwoju. W ten sposób dowartościowano właściwie rozumiane samowychowanie, które domaga się stworzenia dla ucznia odpowiedniego środowiska wychowawczego². Zamierzenia te są ważne dla kształtu szkolnej lekcji religii katolickiej, przy czym tak jednoznacznie brzmiące stwierdzenie domaga się wyjaśnień, związanych między innymi z argumentacją, uzasadniającą konieczność włączenia szkolnej lekcji religii katolickiej w wychowanie dzieci i młodzieży, oraz wskazania kierunków tego wychowania i zadań, jakie spoczywają na podmiotach odpowiedzialnych za kształt i realizację lekcji religii katolickiej. Te kwestie będą stanowiły główny przedmiot niniejszej refleksji.

1. Argumentacja uzasadniająca wychowawczy charakter szkolnej lekcji religii

Konieczność czynnego włączenia lekcji religii katolickiej w program wychowawczy szkoły jest argumentowana wieloma względami. Nie bez znaczenia jest fakt, że lekcja religii stanowi integralną część systemu edukacyjnego szkoły, której zadaniem jest nie tylko uczyć, ale też – jak podkreślono wyżej – wychowywać. W świetle obowiązujących przepisów ministerialnych i dokumentów katechetycznych Kościoła katolickiego, szkoła jest podmiotem szkolnego na-

¹ A. Potocki, *Wychowanie religijne w polskich przemianach*, Warszawa 2007, s. 199.

² *Ministerstwo Edukacji o programie wychowawczym szkoły*, „Biblioteczka Reformy” 2001, z. 37, s. 9.

uczania religii. Takie stanowisko zostało przedstawione w adhortacji apostołskiej o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae*. W dokumencie tym papież Jan Paweł II zwrócił uwagę, że nie tylko w szkole katolickiej, ale też publicznej czy bezwyznaniowej, winna być prowadzona formacja ściśle religijna, uwzględniająca różne uwarunkowania uczniów, zgodna z przykazaniami Boga i nakazami Kościoła. Każda bowiem osoba ludzka – wyjaśniał papież – posiada prawo do poszanowania wolności religijnej³. Wartość czy ważność argumentacji, uzasadniającej konieczność prowadzenia przez szkołę formacji religijnej czy pewnej formy katechezy, dostrzega się jeszcze bardziej przy analizie wypowiedzi papieża, poświęconych problematyce praw człowieka czy, szerzej rzecz ujmując, nauczaniu społecznemu. Wówczas widać wyraźniej, że prawo do wolności religijnej Jan Paweł II uznał za podstawę wszystkich praw należnych człowiekowi z samej natury. Dla Jana Pawła II respektowanie prawa do wolności religijnej jest gwarantem poszanowania wszystkich uprawnień należnych osobie. W tym też wyraża się *novum* społecznego nauczania papieża Jana Pawła II⁴.

W innym kontekście została przedstawiona nauka o szkole jako podmiocie odpowiedzialnym za nauczanie religii w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*. W dokumencie tym zostały poruszone przede wszystkim trzy kwestie: relacja nauczania religii do katechezy dzieci i młodzieży, własny czy specyficzny charakter nauki religii w szkole oraz relacja nauczania religii do innych przedmiotów⁵.

Między nauczaniem religii w szkole i katechezą zachodzi relacja zróżnicowania i komplementarności. Nauczanie religii i katecheza nie stoją wobec siebie w opozycji, ale nie można też postawić między nimi znaku równości, jakkolwiek treść szkolnego nauczania religii ma charakter katechetyczny przede wszystkim poprzez odniesienie dyskusji na tematy egzystencjalne do osoby Jezusa Chrystusa⁶. Szkolne nauczanie religii należy traktować jako część katechezy, co w sposób szczególny uwypukla idea komplementarności: *Szkolne nauczanie religii jako istotna część katechezy powinno wypełniać zadania postawione przez Koś-*

³ CT 69.

⁴ Takie stanowisko znajduje swe szersze i głębsze uzasadnienie, jeśli odniesie się naukę społeczną Jana Pawła II do wypowiedzi jego poprzedników. Przy bardzo syntetycznym czy schematycznym ujęciu trzeba stwierdzić, że gwarancją poszanowania podstawowych praw człowieka dla Jana XXIII był pokój, a dla Pawła VI – zapewnienie integralnego rozwoju [H. Skorowski, *Problematyka praw człowieka*, Warszawa 1996, s. 61n].

⁵ DOK 73.

⁶ P. Tomasiak, *Nauczanie religii w publicznym liceum ogólnokształcącym wobec założeń programowych polskiej szkoły*, Warszawa 1998, s. 165.

ciół i niektóre cele wyznaczone przez szkołę. Stosunek nauczania religii wobec szkoły wyznaczają relacje przyporządkowania i współpracy z jednej strony oraz autonomii z drugiej. Podporządkowanie oznacza włączenie się katechety szkolnego w zakres odpowiedzialności za realizację programu wychowawczego i dydaktycznego szkoły. Autonomia zaś oznacza, że ani programy, ani pomoce nie podlegają zatwierdzeniu przez nadzór pedagogiczny, a jedynie są podane do jego wiadomości⁷. Szczególną cechą czy specyficznym charakterem nauczania religii w szkole jest przenikanie na obszar kultury i wejście w relacje z innymi dziedzinami wiedzy. Poprzez nauczanie religii Ewangelia dociera do umysłów uczniów na terenie ich nauki. Dlatego też nauczanie religii w szkole wymaga takiej samej systematyczności i organizacji jak pozostałe przedmioty. Nie może być ono traktowane jako coś dodatkowego, ale jako konieczny element dialogu interdyscyplinarnego⁸.

Nauczanie religii włącza się zatem w szersze poszukiwanie prawdy. W tym kontekście wielkiej wagi nabiera korelacja między nauczaniem religii a przedmiotami szkolnymi, która dobrze wpisuje się w relacje autonomii i podporządkowania lekcji religii wobec szkoły. Korelując treści, nauczanie religii zachowuje równocześnie własny charakter i w odniesieniu do pozostałych przedmiotów pełni potrójną funkcję: integrująca, uzupełniająca, a czasem polemiczną⁹. W ten sposób nauczanie religii daje podstawy, umacnia, rozwija i uzupełnia działanie wychowawcze szkoły¹⁰.

Zakreślone wyżej treści przywołuje *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Ważność tego faktu dostrzega się bardziej, jeśli uwzględnimy, że dokument ten adaptuje wskazania *Dyrektorium ogólnego* do rzeczywistości polskiej. W *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce* zostały przedstawione nie tylko założenia teologiczno-katechetyczne czy strukturalno-organizacyjne dla opracowywanych programów duszpasterskich, ale też dydaktyczno-wychowawcze. W polskim *Dyrektorium* znalazły się zasadnicze kwestie relacji szkolnego nauczania religii do katechezy z uwzględnieniem zadań dydaktycznych i wychowawczych szkoły¹¹.

⁷ K. Nycz, *Szkoła miejscem katechezy?*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2003, s. 17.

⁸ DOK 73.

⁹ P. Tomasik, *Koncepcja nauczania religii w nowych dokumentach katechetycznych Kościoła polskiego*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. S. Dziekoński, dz. cyt., s. 243.

¹⁰ DOK 73.

¹¹ PDK 82-96.

2. Specyfika wychowania realizowanego w ramach szkolnej lekcji religii

Wychowanie jest rzeczywistością bardzo złożoną i trudną do jednoznacznego zdefiniowania. Mówiąc o wychowaniu jedni skupiają się na działaniach wychowawcy, inni na samorzutnym rozwoju wychowanka, czy też na wpływie okoliczności i bodźców na wychowanie lub na skutkach wychowania. Dlatego też w literaturze spotykamy wiele propozycji definiujących to pojęcie¹². Różnice w ujęciu wychowania oraz w rozwiązywaniu tych samych problemów w odmienny sposób mają swe źródło przede wszystkim w założeniach światopoglądowych i filozoficznych. Naczelna idea światopoglądu tworzy ideał i stanowi najwyższy cel dążeń i duchowych pragnień człowieka. W założenia filozoficznych zaś podstawy danego światopoglądu ulegają racjonalizacji i są rozumowo uzasadniane.

W wychowaniu chrześcijańskim podstawę światopoglądową tworzy religia objawiona w pełni przez Chrystusa. Prawdy objawione przez Chrystusa i przekazane Kościołowi przez apostołów zostały ujęte w symbol apostołski – *Credo* i przez teologię usystematyzowane w postaci dogmatów. Wśród nich naczelne miejsce zajmuje nauka o istnieniu i życiu Boga Trójosobowego, z której wynikają inne dogmaty, podstawowe dla wychowania chrześcijańskiego: o stworzeniu, odkupieniu i uświęceniu. Dogmat o stworzeniu głosi, że odwiecznie istniejący Bóg z nicości stworzył aniołów, świat i człowieka, obdarzonego duszą, posiadającego rozum i wolną wolę. Nie usłuchawszy Bożego nakazu, pierwszy człowiek zgrzeszył, a w konsekwencji utracił łaskę Bożą i stan nadprzyrodzonej szczęśliwości. Dogmat o grzechu pierworodnym wskazuje bezpośrednio na rozdarcie w naturze ludzkiej, skłócenie jej namiętności, osłabienie rozumu i skłonność do złego. Pojednanie człowieka z Bogiem i przywrócenie dziecięctwa Bożego dokonało się przez Chrystusa, Który – jak wyjaśnia dogmat o odkupieniu – przez wcielenie w naturę ludzką za przyzwoleniem swej Matki Maryi dokonał drogą ofiary krzyżowej odkupienia ludzkości z grzechu pierworodnego. Dogmat o uświęceniu mówi, że zmartwychwstały Chrystus zesłał Ducha Świętego, Który działa w Kościele uświęcająco przez łaskę udzielaną w siedmiu sakramentach świętych, odpowiadających potrzebom rozwojowym człowieka. Dla kształtowania życia i moralnego postępowania chrześcijanina ważne motywy stwarzają dogmaty eschatologiczne o rzeczach ostatecznych: o sądzie Bożym za dobre lub złe życie oraz o zmartwychwstaniu ciał i życiu wiecznym w szczęściu lub odrzuceniu od Boga.

¹² S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993, s. 165n.

Wychowanie oparte na wyszczególnionych wyżej dogmatach – jak zauważa Stefan Kunowski – ma charakter teo-, chrysto- i eklezjocentryczny. Osią centralną jest łaska Boża, wysłużona przez Chrystusa i udzielana przez Ducha Świętego, dzięki której człowiek zostaje dopuszczony do udziału w życiu nadprzyrodzonym. Dlatego też celem, a zarazem elementem wyróżniającym wychowania chrześcijańskiego jest współdziałanie z łaską Bożą nad ukształtowaniem chrześcijanina jako człowieka nadprzyrodzonego, naśladowującego w swym życiu Chrystusa i karmiącego się mocą Jego sakramentów¹³.

Treść tak zapisanego ideału wychowania odnajdujemy w dokumentach Kościoła. W najbardziej reprezentatywnym przedsoborowym dokumencie poświęconym wychowaniu, w encyklice *Divini illius magistri* (1929), Pius XI pisał, że *właściwym i bezpośrednim celem wychowania chrześcijańskiego jest współdziałanie z łaską Bożą nad wyrobieniem człowieka na prawdziwego i doskonałego chrześcijanina, tj., żeby w ludziach, odrodzonych przez chrzest urobić i odtworzyć Chrystusa*¹⁴. W literaturze encyklika otrzymała nazwę *Magna Charta* wychowania katolickiego, między innymi z tego względu, że traktowała o wychowaniu w aspekcie wychowania chrześcijańskiego i zaprezentowała podstawy pedagogiki katolickiej. Był to dokument programowy, który miał mobilizować zwłaszcza katolików do przeciwstawienia się wszelkim próbom zlaicyzowania wychowania i nauczania w szkole¹⁵. W innej atmosferze była natomiast przygotowywana Deklaracja II Soboru Watykańskiego o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w której znalazły swe ukonkretnienie soborowe idee odnowy *ad intra* i *ad extra*. W deklaracji zaprezentowano bardziej nowoczesne ustawienie wychowania, pozytywnie odnosząc się do całokształtu osiągnięć pedagogicznych i dowartościowując antropologiczny wymiar wychowania¹⁶. Uwykułając wyraźnie element samowychowania, dano wyraz otwarciu się na te treści, które zyskały aprobatę w pedagogicznym dorobku ogólnoludzkim, czyli bardziej podmiotowo potraktowano wychowanka, wzięto pod uwagę jego wrodzone właściwości i dowartościowano znaczenie metody w wychowaniu¹⁷. Ta ewolucja myśli nie przeszkodziła jednak w jednoznacznym i bardzo wyraźnym wyartykułowaniu stanowiska, że celem wychowania chrześcijańskiego jest

¹³ Tamże, s. 94n.

¹⁴ Pius XI, *Encyklika o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży* (31 XII 1929), Kielce 1947, s. 66.

¹⁵ S. Dziekoński, *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni wieków*, Warszawa 2004, s. 11n.

¹⁶ J. Tamowski, *Człowiek – dialog – wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej*, „Znak” 1991, z. 436, s. 70.

¹⁷ J. Tamowski, *Wprowadzenie do Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, s. 306.

osiągnięcie przez człowieka doskonałości na miarę wieku pełni Chrystusowej¹⁸. Pewne różnice dostrzega się tylko w sposobie osiągnięcia tego celu. W porównaniu ze stanowiskiem Piusa XI Ojcowie II Soboru Watykańskiego bardziej wyakcentowali inicjacyjny charakter pedagogiki chrześcijańskiej oraz jej charakter teocentryczny: Bóg sam jest wychowawcą swego ludu i nie ogranicza się tylko do okazania pomocy przez łaskę. Stąd też wobec zaprezentowanego ideału wychowania chrześcijańskiego sformułowany jest postulat osiągania przez wychowanka świadomości wiary. Równocześnie podkreśla się wielką rolę roku liturgicznego, który stanowi ważny czynnik procesów inicjacyjnych. Ten inicjacyjny i teocentryczny charakter wychowania chrześcijańskiego wskazuje także na konieczność posiadania przez wychowanka świadomości powołania i wynikającego stąd obowiązku dawania świadectwa nadziei, zaangażowania się w rozwój Kościoła i chrześcijańską przemianę świata¹⁹.

Postulat wychowania ukierunkowanego na Chrystusa, a nawet prowadzącego do głębokiej z Nim zażyłości, wybrzmiał też w dokumentach bezpośrednio podejmujących kwestie katechezy. Wprost zostało to wyartykułowane w adhortacji Jana Pawła II *Catechesi tradendae* oraz w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*, którego zasadnicze treści i wskazania odnajdujemy w polskich dokumentach katechetycznych. W obu wymienionych dokumentach wyjaśniono, że ostatecznym celem katechezy, która jest *wychowaniem w wierze dzieci młodzieży i dorosłych, jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet do głębokiej z Nim zażyłości*²⁰. Realizacja tego ideału dokonuje się między innymi w ramach szkolnej lekcja religii, podczas której podejmuje się szereg bardziej szczegółowych zadań wychowawczych, ukierunkowanych na rozwój wiary, ale też uwzględniających osobowo-społeczny rozwój wychowanka. Istotnym rysem wychowania chrześcijańskiego jest bowiem integralność, która bierze pod uwagę wszystkie sfery rozwojowe wychowanka²¹.

3. Szkolna lekcja religii w wychowaniu do wartości ogólnoludzkich

Integralność wychowania chrześcijańskiego sprawia, że wśród zadań warunkujących pełny rozwój ucznia część będzie dotyczyła płaszczyzny ogólnoludzkiej, inne z kolei będą bezpośrednio związane z rozwojem wiary. W tym pierw-

¹⁸ DWCH 2.

¹⁹ J. Tamowski, *Gravissimum educationis*, „Ateneum Kapłańskie” 1968, z. 359, s. 404.

²⁰ CT 5; także DOK 80.

²¹ M. Studenski, *Wychowanie chrześcijańskie wyzwaniem dla szkoły i katechezy*, w: *Wychowanie chrześcijańskie. Między tradycją a współczesnością*, red. A. Rynio, Lublin 2007, s. 760n.

szym przypadku będzie chodziło m.in. o wychowanie do wartości, które mają ogólnoludzki i niezmienny charakter. Teza o istnieniu tych wartości występuje we wszystkich klasycznych koncepcjach, które w nauce o człowieku akcentują równocześnie specyficzny związek ciała i duszy. Ciało umożliwia stronie duchowej związek ze światem zewnętrznym. Stopień rozwoju duchowego decyduje natomiast o głębszych możliwościach poznania i rozumienia wartości istniejących na niższych szczeblach hierarchii. W takim ujęciu cała rzeczywistość w jakiś sposób tkwi w człowieku, a on o tyle nad nią dominuje, o ile jest panem samego siebie. W klasycznych ujęciach wartości tworzą obiektywną wartość, człowiek ich nie tworzy, ale je odkrywa. Wartość zawsze jest powiązana z człowiekiem jako osobą²².

Znacznie nauczania religii w wychowaniu do wartości ogólnoludzkich jest podkreślone między innymi w polskich dokumentach katechetycznych, głównie w postulatach odnoszących się do wychowania moralno-społecznego na katechezie. *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* zwraca uwagę, że już na poziomie przedszkola należy budzić w dziecku potrzebę rozwijania własnej dojrzałości, kształtować w nim poczucie odpowiedzialności za innych, za rozwój w nich życia wiary. Będzie to wymagało uczenia konkretnych form bycia we wspólnocie, przejmowania na siebie wynikających z tego obowiązków. Dziecko, na miarę swoich możliwości, ma również odkrywać Boży zamiar względem siebie oraz zdobywać umiejętność poznawania prawdy o sobie i innych ludziach. Problematyka ta jeszcze mocniej wybrzmiewa w programie katechezy realizowanej w klasach I-III, a więc wprowadzającej w rzeczywistość sakramentów pokuty i Eucharystii²³.

Na poziomie klas IV-VI szkoły podstawowej do wymienionych wyżej zadań dochodzą jeszcze inne²⁴:

- interpretacja własnego – ludzkiego życia w świetle wezwania Bożego;
- kształtowanie refleksyjnej postawy wobec różnych sytuacji życiowych i zobowiązań moralnych;
- nabywanie umiejętności odczytywania własnych zadań we wspólnocie rodzinnej, kościelnej, koleżeńskej czy szkolnej.

Na II etapie edukacyjnym zachodzi korelacja nauczania religii między innymi z językiem polskim, historią i wiedzą o społeczeństwie, sztuką, wychowaniem do życia w społeczeństwie. Przedmioty te mniej lub bardziej wprowadzają

²² K. Kloskowski, *Antropologiczny kontekst korzystania z wyników nauk szczegółowych*, w: K. Kloskowski, *Zasady – edukacja – testament*, „Episteme” 2001, nr 11, s. 72n.

²³ PPK, s. 26n.

²⁴ PPK, s. 38n.

katechizowanego w obszar kultury. Dla przykładu, w wychowaniu do życia w społeczeństwie realizowane są następujące treści²⁵:

- elementy historii regionu i ich związki z historią i tradycją własnej rodziny;
- lokalne i regionalne tradycje święta, obyczaje i zwyczaje; życie w grupie (więzi, wartości, role, podejmowanie decyzji);
- jednostka, społeczeństwo, naród, państwo;
- wartości i normy życia społecznego, kultura społeczna i polityczna.

Wyjątkowe zadanie stawia się przed katechezą w gimnazjum, przede wszystkim ze względu na zachodzące w tym czasie zmiany rozwojowe ucznia, dotyczące między innymi sfery osiągnięć, niezależności i tożsamości. Jakkolwiek nastrożają one wielorakich problemów wychowawczych, otwierają równocześnie na nowe możliwości w komunikacji wartości²⁶. Zostało to zauważone w *Podstawie programowej katechezy*, która kładzie nacisk na wprowadzanie młodego człowieka w przestrzeganie miłości w zakresie indywidualnym i wspólnotowym²⁷. W wychowaniu młodzieży gimnazjalnej zwraca się uwagę także na inne wartości: wolność, prawdę i tolerancję²⁸. W wymiarze wewnątrz-osobowym wolność jest uzdolnieniem człowieka powołanego do działania w prawdzie i miłości²⁹. Wolność stanowi konstytutywny składnik osoby, jest darem Boga, a równocześnie zadaniem³⁰. Podstawowym warunkiem autentycznej wolności jest szczerze otwarcie na prawdę, która pozwala zachować wolność nawet wobec władzy³¹. Bez prawdy wolność jest zakłamaną. Człowiek wolny używa swej wolności dla tego, co jest prawdziwym dobrem; jest odpowiedzialny, otwiera się na drugich, posiada prawe sumienie. Programy i podręczniki adresowane do młodzieży klas gimnazjalnych podejmują te kwestie nie tylko ogólnie, ale też rozpatrują szczegółowe tematy, dotyczące relacji między obywatelem a władzą publiczną w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych. Omawiają klauzulę sumienia w kontekście prawa państwowego, odnoszą się do wolności religijnej, czy też stosunków między państwem i Kościołem. Rzecz ma się

²⁵ PPK, s. 44-47.

²⁶ Szczegółową charakterystykę tych zmian podaje R. Murawski, *Problematyka wieku dorastania*, w: *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, red. R. Murawski, Warszawa 1989, s. 71-73.

²⁷ PPK, s. 49-53.

²⁸ P. Tomasik, *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej w polską edukacją szkolną*, Warszawa 2004, s. 330.

²⁹ J. Bajda, *Główne idee moralne w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Rodzina na przełomie wieków*, red. K. Majdański, Łomianki, s. 46.

³⁰ S. Chrobak, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa 1999, s. 71.

³¹ VS 86n.

podobnie z wychowaniem do prawdy. Wiele uwagi poświęca się przybliżeniu zagadnień dotyczących wartości i umiłowania prawdy, jej obecności w życiu społecznym. W programach i podręcznikach do nauczania religii w gimnazjum docenia się znaczenie wychowania patriotycznego, wychowania do demokracji i tolerancji. Wychowanie patriotyczne realizowane jest przez wydobywanie biblijnych wątków społecznych i patriotycznych, przybliżanie takich pojęć, jak: naród, państwo, tożsamość narodowa, wierność tradycji narodowej, miłość ojczyzny. Oddzielną uwagę poświęca się problematyce demokracji, która domaga się, aby wartości były obecne w całej strukturze państwa. W przeciwnym razie demokracja może się przerodzić w totalitaryzm – jawny lub zakamuflowany. Obok demokracji wysuwa się postulat tolerancji, która jest rozumiana różnie. Jeśli wiąże się ją z szacunkiem do osoby, tolerancja otrzymuje wówczas zabarwienie chrześcijańskie. Bywa jednak, że przy problematyce tolerancji kwestionuje się istnienie wartości absolutnych. Zachodzi wówczas niebezpieczeństwo zanegowania wartości prawdy i przyzwolenia na znieczulicę wobec wartości innych religii, czy światopoglądów. Tolerancja zatem domaga się właściwego podejścia do kwestii tożsamości religijnej. Wobec tego jednym z głównych zadań szkolnego nauczania religii będzie pogłębianie i podtrzymywanie tożsamości, którą można uzgodnić z akceptacją istniejącego realnie pluralizmu religijnego. Podręczniki do nauczania religii, akcentując znaczenie tolerancji, wskazują równocześnie na główne przejawy jej zaprzeczania, zwłaszcza na antysemityzm, rasizm i fundamentalizm, oraz na konieczność obrony przed przemocą i wulgarnością³².

Wyszczególnione wyżej wartości są obecne i ważne dla życia społecznego, gospodarczego i rodzinnego, przy czym w katalogu wartości zapisanych przez programy i podręczniki do nauczania religii w gimnazjum występują jeszcze inne. Jeśli chodzi o grupę wartości związanych z życiem społecznym występują one w refleksji podejmowanej wokół zagadnień dotyczących relacji człowieka z różnymi społecznościami, znaczenia postaw moralnych w życiu społecznym, obowiązków człowieka jako członka społeczności i obywatela, zadań związanych ze społeczno-apostolskim zaangażowaniem chrześcijanina, wreszcie ułtwień i zagrożeń, jakie niesie dzisiejsze życie społeczne. Dodatkowo porusza się kwestie: solidarności, miłosierdzia, zaangażowania w wolontariat i społecznej wartości świętowania. Analiza tej problematyki jest podejmowana często z wykorzystaniem nauki społecznej Kościoła. W obszarze zagadnień związanych z wartościami w życiu gospodarczym występują: szacunek dla pracy, jej chrześcijański i etyczny wymiar, sposoby przeciwdziałania ubóstwu, wybór zawodu,

³² P. Tomasiak, *Religia w dialogu z edukacją*, dz. cyt., s. 330-342.

uczciwość w reklamie. Przy wartościach ważnych dla życia rodzinnego zwraca się uwagę na miłość, odnosząc ją do różnych płaszczyzn życia. Podkreśla się również samą wartość rodziny i kształtowania w niej więzów rodzinnych, wyjaśnia się znaczenie modlitwy i liturgii sprawowanej w kontekście domu rodzinnego. W odniesieniu do III i IV przykazania Bożego wyjaśnia się sens szacunku dla rodziców oraz rodziny wymiar świętowania niedzieli.

Jeszcze inne zadania stoją przed nauczaniem religii realizowanym w szkołach ponagimnazjalnych. Młodzież będąca na tym etapie edukacji bezpośrednio przygotowuje się do podjęcia ról człowieka dorosłego, chce samodzielnie decydować o własnym losie, autonomicznie dokonywać wyborów w zakresie pracy zawodowej czy stanu życia. Naprzeciw tym dążeniom wychodzi nauczanie religii, które stawia sobie za cel pomóc młodemu człowiekowi w odnalezieniu swego miejsca w rodzinie, świecie i we wspólnocie Kościoła³³. Życie chrześcijańskie jest ukazywane jako droga ku doskonałości. Podkreśla się przy tym konieczność kształtowania w katechizowanych zdolności do samodzielnego analizowania zjawisk zachodzących w społeczeństwie i krytycznej ich oceny. Porusza się problem permanentnej formacji chrześcijanina oraz szczegółowe zagadnienia z zakresu etyki małżeńskiej i bioetyki, mass mediów i patologii życia społecznego. Oddzielną grupę zagadnień stanowią: praca, bezrobocie, sposoby życia w sytuacji braku pracy i szukanie realizacji powołania w służbie innym³⁴. W szkołach ponadgimnazjalnych na lekcjach religii jest rozwijana problematyka związana z kulturą. Przybliżane są treści dotyczące edukacji regionalnej (dziedzictwo kulturowe w regionie) i europejskiej czy też omawia się kulturę polską na tle kultury śródziemnomorskiej.

Szkolna lekcja religii katolickiej, jakkolwiek może odegrać ogromną rolę w wychowaniu do wartości ogólnoludzkich, podejmuje również szereg zadań związanych z wychowaniem w wierze chrześcijańskiej. Specyficzne dla takiego wychowania będą działania ukierunkowane na budzenie i rozwijanie świadomości wiary, inicjację w życie modlitwy i sakramentów oraz wychowanie do odpowiedzialności za rozwój Kościoła i chrześcijańską przemianę świata.

4. Zadania związane z wychowaniem w wierze

Budząc świadomość wiary, dąży się do tego, aby uczeń posiadał znajomość prawd religijnych i umiał je interpretować w świetle życia ludzkiego. Zadanie to w dużej mierze utożsamia się z rozwijaniem poznania wiary, które w *Podstawie*

³³ PNR, s. 107.

³⁴ PPK, s. 73.

programowej katechezy zostało wymienione wśród innych zadań współczesnej katechezy. Jego realizacja będzie przebiegała różnie, w zależności od poziomu rozwoju wychowanka czy etapu edukacyjnego. W nauczaniu przedszkolnym chodzi przede wszystkim o to, by dziecko nabywało doświadczeń religijnych ukazujących świat jako dar Boga, związki zachodzące pomiędzy Bogiem a człowiekiem, realne istnienie rzeczywistości niematerialnej, obecność Boga w życiu ludzi, sposoby nawiązywania kontaktów z Bogiem, znaki wrażliwe własną religijność oraz źródła wartości i obowiązujących w życiu norm³⁵.

W klasach I-III dziecko rozwija w sobie świadomość dzięczeństwa Bożego rozpoczętego na chrzcie świętym, zdobywa umiejętność odnajdywania śladów Boga w otaczającym świecie, uczy się dostrzegania związków pomiędzy wiarą a życiem, poznaje działania miłości Boga w historii świata i ludzi³⁶. Historia zbawienia jeszcze szerzej jest prezentowana w klasach IV-VI szkoły podstawowej. Na tym etapie edukacji katechizowany ma bowiem możliwość poznania podstawowych wiadomości o Piśmie św. i przygotowania się do samodzielnego odbioru tekstów biblijnych. Jest to niezwykle istotne w zdobywaniu umiejętności odczytania z Biblii wezwania, jakie Bóg kieruje do każdego człowieka. Uczniowie klas IV-VI poznają też życie i dzieła Jezusa Chrystusa, działanie Ducha Świętego w Kościele i życiu chrześcijanina, symbole wiary i religijne korzenie wybranych elementów kultury polskiej³⁷. Kontynuacja tych zadań ma miejsce w gimnazjum³⁸, przy czym budzenie świadomości wiary bardziej jest połączone z kwestią świadectwa, co jest zrozumiałe, jeśli uwzględni się, że program nauczania religii katolickiej ma na celu przygotowanie młodego człowieka do przyjęcia sakramentu bierzmowania. W szkole ponadgimnazjalnej silnie dochodzi do głosu temat powołania. Uczeń poznaje biblijną teologię powołania, drogę wiary osób powołanych przez Boga, przykłady osób realizujących swe powołanie w Kościele lokalnym, postawę chrześcijanina wobec zmieniającej się wizji świata. W grupie zagadnień poruszanych na tym etapie edukacji znajdują również kwestie dotyczące istnienia Boga i zmysłu wiary, przymiotów Boga, relacji między objawieniem Bożym i prywatnym, godności przywróconej człowiekowi przez Chrystusa, zmartwychwstania i życia wiecznego³⁹.

Niemniej istotne są zadania dotyczące inicjacji w życie modlitwy i sakramentów, które ze swej natury pogłębiają całe życie chrześcijańskie, pomagają

---

³⁵ PPK, s. 17n.

³⁶ PPK, s. 27.

³⁷ PPK, s. 36.

³⁸ PPK, s. 51.

³⁹ PPK, s. 72.

w autentycznym pójściu za Chrystusem i włączają we wspólnotę⁴⁰. Jakkolwiek parafia jest zwyczajnym środowiskiem rodzenia się i wzrastania wiary oraz najbardziej znaczącym miejscem dla formowania i życia wspólnoty chrześcijańskiej⁴¹, w inicjacji odpowiednią rolę odgrywa szkolna lekcja religii. Jej znaczenie dostrzega się przede wszystkim w katechezie prowadzonej przed i po przyjęciu sakramentów. Lekcja religii katolickiej może być włączona w katechezę, wyjaśniającą poszczególne elementy obrzędu i sposoby uczestniczenia w akcji liturgicznej, oraz w katechezę sakramentalną, która pozwala jeszcze pełniej zrozumieć sprawowaną liturgię, działanie sakramentalne, moc sprawczą znaku i narzędzia. W katechezie sakramentów bardziej uwydatnia się konieczność równowagi pomiędzy *ex opere operato* i *ex opere operantis*. Uświadomienie tej kwestii stanowi ochronę przed magicznym pojmowaniem sakramentów i zafałszowanymi sposobami uczestnictwa w liturgii. Całościowe ujęcie misterium Chrystusa jest warunkiem dostrzeżenia znaczenia sakramentu w powiązaniu z osobistym i rzeczywistym wszczęciem w Chrystusa⁴².

Znaczenie lekcji religii w inicjacji sakramentalnej uwzględniają dokumenty katechetyczne. W klasach I-III szkoły podstawowej szczególny nacisk jest położony na inicjację w sakrament pokuty i pojednania oraz w Eucharystię⁴³. W klasach IV-VI dzieci są wprowadzane w pełniejsze przeżywanie roku liturgicznego w łączności poznawanymi prawdami biblijnymi i głębszym doświadczaniem rzeczywistości sakramentalnej. W gimnazjum więcej uwagi poświęca się teologii sakramentów, zwłaszcza Eucharystii, pokucie i pojednaniu, małżeństwu, przy czym główny nacisk jest położony na sakrament bierzmowania. W przygotowaniu do przyjęcia sakramentu bierzmowania zwraca się uwagę nie tylko na przekaz wiedzy religijnej, ale na kształtowanie postawy świadectwa danego Chrystusowi⁴⁴. W szkołach ponadgimnazjalnych nauka religii ma pomóc katechizowanemu zrozumieć, że liturgia jest drogą ku Bogu i pomaga w osiągnięciu doskonałości. Oprócz ukazywania uświęcającego wymiaru uczestnictwa w liturgii istotnym zadaniem nauczania religii jest zapoznanie z liturgią Kościoła domowego⁴⁵.

Określone etapy przechodzi także formacja modlitewna. Dzięki niej w nauczaniu przedszkolnym dziecko poznaje, że człowiek nawiązuje kontakt z Bo-

⁴⁰ PDK 51.

⁴¹ DOK 257.

⁴² A. Hajduk, *Wychowanie liturgiczne w katechezie*, w: *Katechetyka materialna*, red. J. Stala, Tarnów 2002, s. 102-107.

⁴³ PPK, s. 25.

⁴⁴ PNR, s. 75n.

⁴⁵ PPK, s. 72n.

giem, a swą religijność wyraża przy pomocy konkretnych znaków. Szczególnym sposobem okazywania Bogu czci, przywiązania do Niego i wdzięczności, jest modlitwa⁴⁶. W klasach I-III więcej uwagi zwraca się na budzenie w dziecku ducha skupienia, uczy się umiejętności wyrażania przeżyć i pomaga się w opanowaniu podstawowych modlitw⁴⁷. Pogłębienie sposobów i rodzajów modlitwy następuje w klasach IV-VI. Prezentowane są biblijne przykłady ludzi modlitwy. Dąży się do wyrobienia w dziecku umiejętności samodzielnego formułowania modlitw⁴⁸. Kolejna faza przypada na szkołę gimnazjalną, czyli na czas znaczących zmian rozwojowych, związanych z przechodzeniem z okresu dzieciństwa ku dorosłości i obejmujących sferę biologiczną, psychiczną i społeczną⁴⁹. W tym okresie kładzie się nacisk, aby młody człowiek pełniej dostrzegł bogactwo Modlitwy Pańskiej, w której zawarty jest program życia chrześcijańskiego. Wychowanie do modlitwy rozwija także w katechizowanym umiejętność samodzielnej lektury Pisma św.⁵⁰ Nowe zadania pojawiają się w szkole ponadgimnazjalnej. Modlitwa jest ukazywana jako miejsce, w którym człowiek odkrywa własną godność i powołanie oraz doświadcza działania Boga. W szkole ponadgimnazjalnej katechizowany powinien posiadać znajomość różnych form modlitwy i postrzegać ją jako centralny punkt swego życia⁵¹.

Wśród głównych zadań specyficznych dla wychowania w wierze jest kształtowanie odpowiedzialności za rozwój Kościoła i chrześcijańską przemianę świata. Wyjątkowość, a nawet konieczność realizacji tego zadania dostrzega się pełniej, jeśli uwzględni się kontekst społeczno-kulturowy i religijny życia współczesnego człowieka. Przybierająca na sile dechrystianizacja i laicyzacja, kryzys wartości i autorytetów, relatywizm moralny to tylko niektóre zjawiska, które stanowią wyzwanie dla chrześcijan. Kwestie te znalazły swoje odzwierciedlenie w programie katechezy polskiej, w którym wyraźnie zostało wyartykułowane, że wszyscy ochrzczeni mają przyczyniać się do wzrostu Mistycznego Ciała Chrystusa. Pierwszą i podstawową powinnością w tym względzie jest głęboko chrześcijańskie życie, świadectwo wiary, wyrażające się w gorliwej służbie Bogu i drugiemu człowiekowi na wszystkich płaszczyznach życia: społecznej, zawodowej, kulturowej i eklezjalnej⁵². Pełna realizacja tak zakreślonego ideału wymaga odpowiedniego przygotowania, przyjmującego różny charakter i formę

⁴⁶ PPK, s. 16.

⁴⁷ PPK, s. 25.

⁴⁸ PPK, s. 38.

⁴⁹ R. Murawski, *Problematyka wieku dorastania*, art. cyt., s. 21n.

⁵⁰ PPK, s. 53.

⁵¹ PPK, s. 74.

⁵² PDK 29.

w zależności od poziomu nauczania. W klasach I-III chodzi o budzenie w dziecku świadomości, że zadaniem uczniów Chrystusa jest dawać świadectwo Ewangelii. Trzeba troszczyć się, aby prawda o Chrystusie dotarła do każdego człowieka⁵³. W klasach IV-VI szkoły podstawowej najsilniej jest wyeksponowana konieczność dawania świadectwa we wspólnocie, w której katechizowany żyje⁵⁴. W gimnazjum młody człowiek jest przygotowywany do samodzielnego rozwiązywania problemów religijnych dotyczących np. przekazywania i podtrzymywania życia. Poznaje też różne formy apostołstwa i zasady katolickiej nauki społecznej⁵⁵. W szkołach ponadgimnazjalnych wychowanie jest ukierunkowane na przygotowanie do dawania świadectwa wiary w Jezusa Chrystusa *na współczesnych aeropagach* oraz do dialogu, zarówno społecznego, jak też międzyreligijnego⁵⁶.

5. Teologiczno-katechetyczny kontekst współczesnej nauki o wychowaniu realizowanym w ramach szkolnej lekcji religii

Dotychczasowa refleksja o zadaniach związanych z wychowaniem realizowanym w szkolnym nauczaniu religii została oparta przede wszystkim na analizie polskich dokumentów katechetycznych, jakie ukazały się w roku 2001. Pełne zrozumienie tych wskazań wymaga sięgnięcia jeszcze do innych źródeł, zwłaszcza do nauki Kościoła, zawartej w wypowiedziach II Soboru Watykańskiego i w dokumentach katechetycznych, adresowanych do Kościoła powszechnego. Uwaga ta jest bardzo istotna przede wszystkim w zrozumieniu, dlaczego współczesna katecheza, a w konsekwencji także nauczanie religii, mają silne ukierunkowanie antropologiczne i egzystencjalne. W tym względzie za istotny należy uznać fakt, że w aksjologii prezentowanej w dokumentach w *Vaticanum II* zostały zauważone kierunki filozoficzne, akcentujące niezmienną i obiektywny charakter wartości. Sobór zwrócił uwagę na konieczność formacji do istotnych wartości życia ludzkiego, w czym niepoślednią rolę odgrywa kultura, która została przedstawiona jako rzeczywistość realizująca osobowe możliwości i dyspozycje człowieka. Według uczestników Soboru jest ona świadomym i celowym przekształcaniem natury, jej humanizacją. W pojęciu kultury zaakcentowano całość dorobku osiągnięć ludzkich⁵⁷.

⁵³ PPK, s. 27.

⁵⁴ PPK, s. 39.

⁵⁵ PPK, s. 55.

⁵⁶ PPK, s. 75.

⁵⁷ J. Różański, *Inkulturacja wśród ludów środkowego Sudanu*, Poznań 2004, s. 25.

Refleksja podejmowana przez chrześcijańskich filozofów i teologów oraz stanowisko zaprezentowane przez Ojców II Soboru Watykańskiego znalazły swoje odbicie w posoborowych wypowiedziach Kościoła, także w dokumentach odnoszących się do katechezy i nauczania religii. W *Directorium Catechisticum Generale*, pierwszym posoborowym dokumencie Kościoła, obejmującym prawie wszystkie zagadnienia współczesnej katechezy, zwrócono uwagę, że budowanie wiary religijnej musi być oparte na wolnej i osobowej decyzji człowieka. Podniesiono postulat unowocześnienia nauczania i wychowania religijnego, tak by było ono bardziej dopasowane do przemian zachodzących w świecie i człowieku. Według dokumentu słowo Boże głoszone na katechezie powinno oświecać konkretną sytuację ludzką, czyli uwzględniać antropologiczny wymiar nauczania religijnego. Chodzi o ukazywanie ścisłej więzi między tajemnicą Boga i Chrystusa a egzystencją ludzką. W części omawiającej głównie problematykę organizacji nauczania i wychowania religijnego uwypuklono między innymi potrzebę znajomości zasad dydaktycznych, współczesnych metod nauczania i wychowania⁵⁸.

Idee wyartykułowane w *Directorium Catechisticum Generale* zostały jeszcze szerzej i pełniej rozwinięte w dokumentach wstępnych Synodu Biskupów poświęconego katechezie w 1977 roku: *Lineamentach*, *Instrumentum laboris* i *Relatio*. Przedmiotem refleksji stał się człowiek. Ojcowie Synodu, zastanawiając się nad stosunkiem katechezy do życia ludzkiego, wzięli pod uwagę powiązania zachodzące między tradycją doktrynalną Kościoła a ludzkim postępem, katechezą a polityką, teologią a naukami humanistycznymi, katechezą a kulturą. Analizie poddano szczególne sytuacje odbiorcy katechezy. W odniesieniu do ludzi młodych zastanawiano się nad ich stosunkiem do istniejących struktur społecznych, ekonomicznych, politycznych, religijnych i kościelnych. Podjęto próbę naszkicowania sylwetki współczesnego młodego człowieka. Skoncentrowano się na celach i zadaniach związanych z przygotowaniem wychowanków do życia w dzisiejszym świecie. Za główne zadanie uznano kształtowanie ludzi wolnych i odpowiedzialnych. Osiągnięcie zamierzonych efektów miało się dokonywać na drodze analizy życia ludzkiego, dialogu jako zasadniczej formy pracy, porównywania różnych sytuacji życia ludzkiego, zdobywania zdolności właściwego rozróżniania i wartościowania⁵⁹. Wobec konieczności włączenia problemów egzystencjalnych do katechezy, przybliżenia jej do codziennego życia człowieka wypełnionego troskami i marzeniami, uwypuklono konieczność znalezienia odpowiedniego języka katechetycznego, dostosowanego do współczesnego czło-

⁵⁸ J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, Toruń 2000, s. 169-173.

⁵⁹ J. Charytański, *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, Warszawa 1985, t. 2, s. 79-83.

wieka. Zauważono też potrzebę pluralizmu form katechetycznych, dostosowanych do uwarunkowań kulturowych, społecznych, czy też wynikających z wieku i poziomu rozwoju odbiorców⁶⁰. Obok wymiaru indywidualistycznego i jednostkowego pojawił się też wymiar bardziej społeczny. Katecheza winna przygotowywać do chrześcijańskiej przemiany życia różnych grup. Założenia te niewątpliwie zdeterminowały treść katechezy. Nauka wiary, przekazywana na katechezie, winna stanowić światło dla wszystkich dziedzin życia chrześcijańskiego⁶¹.

Wyniki prac synodalnych miały wielkie znaczenie dla ogłoszenia w 1979 roku adhortacji *Catechesi tradendae*, zbierającej różne wypowiedzi synodalne zebrzań ogólnych, wnioski grup roboczych i propozycje wysuwane na Synodzie⁶². Dokument nie ograniczył się tylko do ukazania sylwetki świata i katechizowanego, czy też do podkreślenia konieczności dostosowania katechezy do wszystkich uwarunkowań, ale zarysował głębsze więzy między katechezą a światem i człowiekiem. W świetle adhortacji objawienie nie jest oderwane od życia, ale dotyka najgłębszego sensu egzystencji. Konsekwentnie katecheza ma prowadzić do zrozumienia życia w Kościele i świecie, oświetlać Ewangelią chrześcijańskie działania w życiu i w świecie. Jest to szczególnie istotne w wychowaniu do pełnej wolności, solidarności międzyludzkiej i braterstwa. W porównaniu z wypowiedziami Synodu adhortacja poszerzyła zakres celu, zadań i treści katechezy o problemy ludzkie, które nie stanowią jedynie punktu wyjścia w przyjęciu prawd objawionych, ale stają się ważnym, a nawet nieodzownym wymiarem katechezy⁶³.

W 1997 roku zostało ogłoszone *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Zebrano w nim wiele ujęć poprzednich dokumentów, w tym *Katechizmu Kościoła Katolickiego* z 1992 roku, przy czym szerzej został zarysowany problem inkulturacji, która rodzi konieczność dostosowania katechizmów do lokalnych wymagań, to znaczy do pytań i problemów wynikających z różnych kultur⁶⁴. Szkolne nauczanie religii – jak podkreślono w *Dyrektorium* – również ma przenikać w obszar szeroko rozumianej kultury, określanej przez dziedziny wiedzy i wartości innych przedmiotów szkolnych⁶⁵. W katalogu wielkich wartości ludzkich wyszczególniono: wolność, sprawiedliwość, pokój, ochronę stworzenia⁶⁶. W świetle doku-

⁶⁰ W. Kubik, *Posynodalne wnioski na temat katechezy po Soborze Watykańskim II*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, dz. cyt., t. 2, s. 234.

⁶¹ J. Charytański, *Synod 1977 a orientacja antropologiczna w katechezie*, art. cyt., s. 85n.

⁶² W. Koska, *Katechetyka*, Poznań 1987, s. 44.

⁶³ J. Charytański, *Główne wątki Adhortacji apostolskiej*, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, red. W. Kubik, dz. cyt., t. 2, s. 133-135.

⁶⁴ J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży*, dz. cyt., s. 192-194.

⁶⁵ DOK 73.

⁶⁶ DOK 157.

mentu wartości te na płaszczyźnie czysto ludzkiej są fundamentalne, przy czym ich lista została uzupełniona o bardziej szczegółowe kwestie: jedność, przyjaźń, braterstwo, uznanie osobiste, współodpowiedzialność, kreatywność, zainteresowanie problemami świata i Kościoła⁶⁷. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* stało się ważnym punktem odniesienia dla przygotowania dyrektorii krajowych, w tym dla *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*, które zostało ogłoszone w 2001 roku. Dokument ten sprecyzował zasygnalizowane w *Dyrektorium ogólnym* kwestie dotyczące obecnej sytuacji, metodologii i sposobów dostosowania katechezy do konkretnych miejsc i adresatów. Wśród wielu zagadnień zostały też omówione zadania dydaktyczne i wychowawcze katechezy w szkole, co miało zasadnicze znaczenie dla opracowania *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* i *Programu nauczania religii*⁶⁸.

Pełne przedstawienie problematyki związanej z wychowaniem jako zadaniem szkolnej lekcji religii wymaga dogłębnego i obszernego studium. Niniejsza refleksja zbiera – zdaniem autora – jedynie najważniejsze kwestie, jakie zostały zasygnalizowane w tytule artykułu i prowadzi do następujących wniosków. Lekcja religii katolickiej może odegrać znaczącą rolę w pełnym i integralnie rozumianym wychowaniu. Właściwe zrozumienie specyfiki i zadań wychowania realizowanego w ramach szkolnej lekcji religii domaga się wniknięcia w przesłanie dokumentów Kościoła, podnoszących kwestie wychowania i katechezy – od *Vaticanum II* po współczesność. W założeniach programowych, realizowanych w ramach szkolnej lekcji religii, jest obecna zasada poszanowania autonomii, zarówno w odniesieniu do dziedzin czysto świeckich, jak i związanych z płaszczyzną religii i wiary. Przestrzeganie tej zasady jest istotnym warunkiem skuteczności wychowania, stanowiącego jedno z zasadniczych zadań nauczania religii katolickiej. Niemniej ważną kwestią jest unikanie ideologicznej agresji. Chodzi o to, by wartości ściśle religijne nie były przedmiotem szykan ze strony wychowania szkolnego.

---

⁶⁷ DOK 263.

⁶⁸ K. Nycz, *Wstęp*, w: PDK, s. 9n.